

Ivan Marović

O godini razorenja Salone*

Ivan Marović
HR, 21000 Split
Starčevićeva 24d

UDK: 94:497.5 Solin)“06”
UDK: 904:737.1(497.5 Solin)“06
Izvorni znanstveni rad

Prigodom iskopavanja 1979. god. u Solinu, u istočnom dijelu grada otkriven je depot bizantinskog brončanog novca (51 komad). U tom depotu najstariji je novac Justinijana I., a najmlađi Heraklija sa sinom Heraklijem Konstantinom. Općenito je dosad prihvaćano stajalište da na području Salone nakon njezinog razorenja i napuštanja stanovništva nije više nikada bio obnovljen život. Budući da je u navedenom depotu bio najmlađi novac Heraklijev, kovan 630./31., a kako je nađen u arealu staroga grada, to znači da se u Soloni živjelo i nakon 614. god., koju je F. Bulić svojedobno označio kao godinu u kojoj je došlo do propasti grada. Autor je u ovom članku naveo sve datume koje su ranije predlagali povjesničari o godini razorenja i napuštanja Salone. Navodeći i druge nalaze Heraklijeva novca iz Salone koji su emitirani poslije 614. god., pa zatim onog najmlađeg iz depota, autor iznosi mišljenje da je do propasti grada došlo poslije 630./31. god., a prije dolaska opata Martina u naše krajeve, tj. između 631. i 639. godine.

Ključne riječi: depot bizantskog brončanog novca, Heraklije, razorenje Salone

* Tekst je objavljen na engleskom jeziku: I. Marović, Reflexions about Year of the Dcstruction of Salona, u Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. 77 (= Disputationes Salonitanae - II, znanstveni skup u povodu 100. obljetnice navedenog časopisa), Split 1984, 293-314, 4 table. Rad je objavljen i na hrvatskom jeziku: I. Marović, O godini razorenja Salone, Kulturna baština, sv. 21, Split 1991, 57-84.

Radi uvida u mišljenja starijih povjesničara o godini razorenja Salone ja ću na temelju spomenute Bulićeve rasprave, pisane pred 85 godina, sasvim sumarno iznijeti kako su naši i strani povjesničari datirali taj događaj, tj. vrijeme kada je Salona bila razorena i napuštena.

Bulić u svom radu kao prvog navodi Luciusa, koji drži da je Salona razorena posljednjih godina vladanja cara Heraklija (610.-641.). Farlati misli da je grad razoren 639. god., a istog je mišljenja i Dümmler. Engel zauzimanje Dalmacije i pad Salone stavlja u vrijeme između 610.-620. god. F. Carrara bliži je mišljenju Luciusa i Farlatija pa i on predlaže 639. god. kao datum razorenja grada.⁸ Florinnsky i Grot u raspravama o djelu Konstantina Porfirogeneta osobito u poglavlju 29. i 30., čini se da su skloni staviti pad Salone u 626. god., pa se i sam Rački poveo za njima u prihvaćanju navedene godine napustivši raniji datum razorenja grada, tj. 639. god.⁹ Toma Arhiđakon s još nekim autorima navodi da su Dubrovnik osnovali bjegunci iz Salone, a kako se godina osnutka Dubrovnika uzimala kao 626., to je *eo ipso* značilo da je Salona morala biti razorena iste godine,¹⁰ odnosno godinu dana ranije.¹¹

Prije negoli će se Bulić u istoj raspravi i sam pozabaviti 30. poglavljem *De administrando imperio* Konstantina Porfirogeneta, a na temelju gore sumiranih mišljenja navedenih povjesničara, on izjavljuje da mu nije prihvatljiva 639., ali ni 626. godina kao datum razorenja Salone. Nadalje Bulić ističe da se iz careva pisanja ne može doznati datum propasti grada, već samo način kako je grad bio zauzet, iznoseći usput mišljenje Boguslavskog da bi Salona bila srušena između 622. i 626. god.¹² Osim Konstantina Porfirogeneta Bulić citira i Tomu Arhiđakona koji u svojoj kronici kao i car, uz prikaz povijesnih događaja, opisuje način kako je zauzeta Salona. S našeg današnjeg pristupa ovom problemu, o kojem ću dalje iznijeti svoje mišljenje, interesantno je navesti da Bulić¹³ napominje kako se na jednome mjestu u Barberinskom kodeksu Tomine *Povijesti*, gdje se govori kako su Avari bez vlastitih gubitaka razrušili grad, nalazi dodatak: “tam turres quam moenia sub annis DCXXV; praeterquam solum theatri aedificium in occidentali parte constructum fuerat”. Bulić ovu dataciju ne prihvaća zbog toga što se, kako on kaže, na zapadnoj strani Salone nalazi amfiteatar, a ne teatar, uza sve to što i sam iznosi da se, i u njegovo doba kod gotovo suvremenih pisaca, ova dva objekta često brkaju.

N. Klaić¹⁴ u svojoj obradi Tomina djela također odbacuje 625. god. kao datum razorenja Salone, prihvaćajući Bulićev datum, tj. 614. god. i postavlja pitanje kako se došlo do 625. god. kao datuma razorenja grada u Tominom djelu. Ona smatra da je piscu *Historije* možda stajao na raspolaganju neki izvor koji nam je do sada ostao nepoznat.

Don Frane Bulić je svoj iscrpni članak u kojem je iznio dotad poznate i objašnjene podatke o godini razorenja Salone završio rečenicom: “Ci vorrebbe qualche fortunato rinvenimento a Salona, per precisare ancora meglio questo periodo e darci l’anno esatto. Questo ritrovamento non è escluso. Vasto ancora e fecondo è il campo delle indagini archeologiche Salonitane!”¹ (“Željeli bismo da neki sretan nalaz u Solinu još bolje odredi razdoblje i dade nam točnu godinu. Ovaj nalaz nije isključen. Prostrano je još i plodno polje solinskih arheoloških istraživanja!”). Ta Bulićeva želja izrečena prije više od sedamdeset godina, čini se da je konačno ispunjena prigodom obimnih arheoloških istraživanja u 1979. god. u Solinu, koja su zajednički obavljali Arheološki muzej u Splitu i Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture grada Splita.² Tada je na području OOUR-a “Voljak” (ex “Šperac”) nađen depot bakrenog novca u kojem su zastupljeni bizantski vladari od Justinijana I. do Heraklija s izuzetkom Tiberija II.³

Prije nego iznesem sadržaj depota i dadem svoje poglede na godinu razorenja Salone, smatram potrebnim u kraćim crtama iznijeti ranija mišljenja o godini razorenja grada kako ih je F. Bulić prikazao na stranicama nekadašnjeg *Bullettino di archeologia e storia dalmata* uz njegov zaključak da je Salona srušena 614. god. Taj datum⁴ je nakon toga općenito bio prihvaćen i zadržao se do naših dana.

O padu Salone nema nikakvih izravnih vijesti suvremenih pisaca onog vremena, jer su povijesni izvori, kako to ističe izvrсни znalac bizantske prošlosti G. Ostrogorski, veoma oskudni za 7. i 8. st. Bizantskog Carstva, a osobito pak skromni su za razdoblje poslije Heraklija.⁵

Od pisaca na Istoku koji govore o padu Salone prvi je car Konstantin Porfirogenet.⁶ On u svom poznatom djelu *De administrando imperio*, u poglavlju 29. i 30. pisanom sredinom 10. stoljeća, što znači 300. god. nakon što je Salona srušena, govori o tom događaju. Od zapadnih izvora prva vijest koja posredno govori o razorenju Salone, odnosno o teškim prilikama u Istri i Dalmaciji nakon dolaska Slavena, odnosi se na prvu polovicu 7. st., tj. na misiju opata Martina. Njega je 641. god. poslao papa Ivan IV. (640.-642.) da otkupi zarobljenike i sakupi kosti mučenika u našim krajevima prema čemu se zaključuje da je Salona morala biti već ranije porušena.⁷

¹ Bulić 1906, str. 268 i d.; Bulić 1984, str. 291 i d.

² O spomenutim istraživanjima Oreb 1984, str. 25 i d.

³ Cambi, Ivanišević, Marasović, Oreb, Rapanić 1979, str. 28 (šapirograf. tekst). U istraživanjima su sudjelovali N. Cambi, B. Kirigin, E. Marin, F. Oreb, Ž. Rapanić i autor ovog priloga. Osjećam se dužnim i na ovom mjestu zahvaliti navedenim kolegama na suglasju da sam na skupu “Disputationes Salonitanae” mogao referirati o depotu bizantskog novca iskopanog prigodom spomenutih istraživanja.

⁴ Bulić 1906, str. 304.

⁵ Ostrogorski 1969, str. 104.

⁶ Constantinus Porphyrogenitus 1840; Ferjančić 1959.

⁷ Rački 1877, dio 1, str. 277; Bulić 1906, str. 271.

⁸ Bulić 1906, str. 273 gdje se navodi odgovarajuća literatura.

⁹ Bulić 1906, str. 273, bilj. 7 i 8; Rački 1881, str. 207 i 208.

¹⁰ Thomas Archidiaconus 1894, str. 30; Bulić 1906, str. 274.

¹¹ Thomas Archidiaconus 1894, str. 29, bilj. 5; Klaić 1967, str. 91; i str. 34, bilj. 207.

¹² Bulić 1906, str. 276; Boguslavski 1902, str. 84, bilj. 168.

¹³ Bulić 1906, str. 280; Rački i Klaić, vidi bilj. 11.

¹⁴ Klaić 1967, str. 34, bilj. 207.

Red. Broj	Vladar	Godine vladanja	AU	AR	AE	Ukupno	Indeks
1.	Anastazije (491.-518.)	27	26	1	9	36	1,33
2.	Justin I (518.-527.)	9	22	-	21	43	4,77
3.	Justin I. i Justinijan I.		1	-	-	1	-
4.	Justinijan I. (527.-565.)	38	75	51	238	409	10,76
5.	Justin II. (565-578)	13	29	-	83	112	8,61
6.	Tiberije II. Konstantin (578.-602.)	4	15	-	17	32	8,00
7.	Mauricije Tiberije (582.-602.)	20	7	3	55	65	3,25
8.	Focas (602.-610.)	8	6	-	52	58	7,25
9.	Heraklije (610.-641.)	30	10	1	20	31	1,03
			191	56	540	787	

godina. Na sve ostalo vrijeme gotovo za 800 godina (tj. od 641. do pada Carigrada) u zbirci ima 673 komada. To je, dakle, znatno nepovoljnija proporcija od prethodne tim više ima li se na umu da hrvatski vladari nisu kovali vlastiti novac, već su se služili bizantskim, što je osobito značajno za čitavo vrijeme hrvatske države (850.-1102.). S povijesnog stajališta mislim da je zanimljivo upozoriti da u zbirci takoreći nema primjeraka franačkog novca. U ovu problematiku bilo bi zanimljivo uključiti i odnose kasnijeg bizantskog kovanja prema onom ugarskom nakon 1102. god. kao i venecijanskom, ali rasprava o tome ovaj čas ne pripada našoj temi.

Od bizantskog novca iz Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Splitu za koji sam uvjeren da je vrlo vjerojatno sakupljen u toku više od 150 godina na području od Zadra do Neretve uz obalu i do dinarskog lanca u zaleđu, navodim careve od Anastazija do Heraklija. U navedene brojke nisu uvršteni novci iz Stockertove zbirke u kojoj ima 326 primjeraka vrlo kvalitetnoga bakrenog i srebrenog novca, jer nema podataka gdje je bio nabavljan, iako sam uvjeren da će određen dio tog novca potjecati s našeg obalnog područja, odnosno iz srednje Dalmacije.

Od vladara koji nasljeđuju Heraklija, tj. od Konstantina II. pa do Justinijana II., dakle od 641. pa do 711. god., u Numizmatičkoj zbirci ima samo 11 zlatnika, dok za sada nema ni jednog identificiranog srebrenog ili bakrenog primjerka.

Među nalazištima novca iz navedenog razdoblja može se kazati da su u zbirci dva grada dobro zastupana i to Salona sa 288 primjeraka i Narona³² sa 65.

Od manjih mjesta među nalazištima najinteresantniji je depot iz Slatina (o. Čiovo) - 111 primjeraka.³³ Daleko su iza, s jednim ili dva primjerka, zastupana manja mjesta na južnim padinama brda Kozjaka i Mosora kao što su: Kaštel Sućurac, Resnik (Kaštel Novi), Srinjine i Mrvince, istočno od Salone, sve nalazišta u okviru salonitanskog agera. Iza spomenutih brda, tj. prema unutrašnjosti sljedeća su nalazišta: sa po 6 primjeraka Dugopolje (sjeveroistočno

^[1]
^[2] U Numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu depot zlatnog novca iz Narone inventiran je u odgovarajućem katalogu od br. 437 do 503. Isp. Bulić 1902, str. 197 i d. Nakon što je ovaj rad bio objavljen, pristupio sam reviziji determiniranja novca iz spomenutog depota iz Narone i ustanovio da je najmlađi novac u depotu onaj Mauricija Tiberija (582.-602.), a ne, kako je Bulić mislio, onaj Tiberija II. Konstantina. Isp. Marović 1988, str. 295 i d.

^[3] O depotu iz Slatina (o. Čiovo) kao i novcima solinske kovnice vidi Marović 1986, str. 285 i d.

od Splita) i Čaporice (istočno od Sinja); sa po 4: Gardun (logor VII. legije CPF), pa Bisko, Muć, Radošić, Bajagić, Dolac i Zagvozd sa po jednim komadom.

U prije navedenim brojkama novca pojedinih vladara ogleđa se i jedan pravilan odnos u količini novca s kontinuitetom vladanja. Tako npr. Justinijan I. vlada 38 godina i broj njegova novca je i najveći (409.). Podijelimo li broj ovog novca s brojem godina vladanja, dobija se indeks ovog odnosa. Taj bi kod Anastazija bio 1,33, Justina I. - 4,77, Justinijana I. - 10,76, Justina II. - 8,61, Tiberija II. Konstantina - 8,00, Mauricija Tiberija - 3,25, Foke - 7,25 i Heraklija - 1,03.

Iz priložene tablice vidi se da brončanog novca ima 2,82 puta više od zlatnoga, koji je uvijek kao i danas bio više cijenjen i čuvan od brončanog. S druge strane, valja imati na umu i broj osoba (administrativni i vojni vodeći personal) kojima se u ono doba takav novac isplaćivao što biva jasnim poradi povijesnih događaja u ovim krajevima. To objašnjava i činjenica što dosta visok broj zlatnika postaje sve to manjim od Justinijana I. prema Herakliju čijeg je novca inače i u brončanom kovanju najmanji broj. Isto tako treba imati na umu i to da je brončani novac bio svakodnevno sredstvo plaćanja pa time dostupan i većem broju stanovništva. Sigurno je da se i u ovome, tj. u najmanjem broju Heraklijeva novca u srednjoj Dalmaciji vide društvene prilike kao odraz raznih provala i napada avaroslavenskih masa na prostranstvima Carstva te borbi s Perzijancima i Arapima na istoku što je, sasvim razumljivo, dovelo do slabljenja sveukupnog gospodarstva.

Osim ovog depota nije ovog časa poznato da su na području Salone bili nađeni slični nalazi iz ranijeg razdoblja bizantskog carstva. Doduše, moram kazati da su prigodom iskopavanja H. Kahlera³⁴ kod Porta Caesarea u Solinu 1933. god., i to na zapadnoj strani, u jednom procijepu u zidu, bili nađeni brončani novci koji su u većini toliko loše sačuvani da ih je teško identificirati. Čini se da pretežni dio ovog depota ipak pripada Justinijanovim emisijama uz koje su i dva primjerka tzv. solinske kovnice.

O višekratnim skupnim nalazima novca na području Salone informira i L. Katić u svom članku o posljednjim danima grada.³⁵

On, međutim, ne kaže ništa o sadržaju tih skupnih nalaza pa ih prema tome nije moguće niti vremenski opredijeliti. Bit će

^[4]
^[5] Kahler 1940, str. 1 i d.

^[6] Katić 1952, str. 109.

najvjerojatnije da se pretežno radi o rimskom novcu. Nije mi poznato da su spomenuti depoti obrađeni u stručnoj literaturi, a nema ih ni u zbirci Arheološkog muzeja u Splitu.

Ovom prigodom potrebno je objasniti zašto u Numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu nema većega broja bizantskog novca kod tolikih dosadašnjih iskopavanja u Saloni. Tome je prvenstveno uzrok što se u starijim iskopavanjima prije 60 i više godina manje pažnje poklanjalo tzv. sitnim arheološkim predmetima i što pri iskopavanjima često nije bio trajno prisutan arheolog. Stoga su se zaključci u pogledu pojedinih objekata ili urbanih cjelina donosili ponajviše na temelju objašnjavanja raznih literarnih vijesti, među koje ubrajam i one epigrafskog karaktera, dok su sitni arheološki predmeti kao što je novac ostajali po strani. Proučavanjem i ovakvih arheoloških nalaza što se sada redovito kod nas događa osobito nakon 2. svjetskog rata, moglo se dokazati da su neki bizantski gradovi uništeni kojih 10 pa i više godina kasnije negoli se to prije ovakvih proučavanja mislilo. To se osobito dobro ilustrira npr. nalazima bizantskog novca u susjednoj Rumunjskoj (Histria).³⁶

Kad se već govori o bizantskom novcu u Solinu, vrijedno je upozoriti na dva depota iz njegove bliske okolice: jedan je dospio u zemlju prije propasti Salone, a drugi malo kasnije. Prvi je depot otkopan 1911. god. u Slatinama (o. Čiovo), jugozapadno od Splita.³⁷ Prema F. Buliću u depotu se nalazilo 168 komada polufollisa i dekanumija Justina I. (518.-527.) koji je Arheološki muzej u Splitu otkupio. Drugi je nalaz mlađi i može biti vrlo koristan u ilustriranju događanja na otocima srednjeg Jadrana nakon razorenja Salone i raseljavanja njenih stanovnika. On je nađen 1919. god. u Nerežišćima (o. Brač).³⁸ Bulić je mogao vidjeti samo manji dio tog depota (7 komada) koji su činili solidi, i to: po jedan Heraklija i Heraklija Konstantina, Konstanta II., 2 primjerka Konstanta II. i Konstantina Pogonata i 3 primjerka Konstantina Pogonata i njegovih sinova Heraklija i Tiberija, dakle u vrijeme od 613. do 668.

Kako je razvidno iz dosadašnjeg izlaganja, Bulićev zaključak da je Salona bila porušena 614. god., bio je općenito prihvaćen kao i to da se u opsegu grada nije više nikada obnovio život, jer za to nema arheoloških dokaza. Ovaj depot iz 1979. god., međutim, u kojem su najmlađi novci cara Heraklija, pokazuje da se u gradu još i dalje živjelo, tj. poslije 614. god.

^[7]
^[8] Petre 1963, str. 323, bilj. 26.

^[9] Bulić 1912, str. 80, bilj. 1. Vidi bilj. 33.

^[10] Bulić 1920, str. 199. Nisam mogao ustanoviti da je Muzej otkupio što od ovog depota. Od deset zlatnika Heraklijevih sinova, koji se nalaze u numizmatičkoj zbirci AMS za jedan se može kazati da je nađen u Asseriji (kod Benkovca), a za drugi da najvjerojatnije potječe iz Starog Grada (o. Hvar) ili njegove okolice. Nije isključeno da je neki od osam preostalih, koji je pripadao spomenutom depotu, bio naknadno nabavljen za Arheološki muzej u Splitu. - Za naseljavanje bjegunaca iz Salone i Epetija na Braču, isp. Vrsalović 1968, str. 53 i 403, bilj. 154 gdje se nalazi citirana starija literatura koja obrađuje spomenuti problem.

Dva follisa pod rednim brojem 42 i 43 u katalogu najmlađi su Heraklijevi novci u ovom depotu; kovani su u trećoj godini Heraklijeva vladanja.

Follis pod rednim brojem 44 ima sačuvan tek neznatan dio legende, ali se na aversu prilično jasno razabire lik Heraklija i sina mu Heraklija Konstantina. Ovaj je novac također kovan u Konstantinopolisu u 5. godini vladanja, tj. 614./615.

Najveći problem ovog depota predstavlja novac pod rednim brojem 45. To je prekov na jednom polufollisu gdje se na aversu od pređašnje legende sačuvao dio završetka VSP. Novac je prekivanjem slabo izrađen: na aversu su obje figure slabo otisnute tako da se ne mogu detaljno opisati. Identificiranje je moguće likovnim putem, tj. ikonografskom analizom uz pomoć dijela legende. Eliminacijom likova na drugim ranijim i kasnijim bizantskim novcima dolazimo do zaključka da je to bez sumnje Heraklijev novac. Na rev. legenda nije potpuno otisnuta: nedostaje jasno vidljivo uobičajeno A/N/N/O, od čega se naziru tragovi, jer novi žig nije potpuno prekrio ranija slova, odnosno brojeve. Dalje na reversu nema križa između krakova K kao ni znaka oficine. Najveći je pak problem u čitanju datuma emisije, odnosno godine vladanja. Jasno se vide brojke XI, dok su iznad spomenutih znakova veoma slabo vidljivi ostaci poput brojke V, odnosno X, iz čega bi proizlazile dvije varijante čitanja kao XXI, tj. 21. god. (630./631.) odnosno V/XI, tj. 16. god. (625./626.). Posljednja kombinacija brojeva nije uobičajena pa stoga mi se čini da ipak treba čitati X/XI. Ovaj posljednji broj bi se slagao i s tabelarnim prikazom Heraklijevih emisija koji daje Morisson u svom Katalogu bizantskog novca u Bibliotheque nationale u Parizu.³⁹ Tu vidimo da se Heraklije i njegov sin Heraklije Konstantin na bakrenim novcima javljaju dva puta: prvi put je Heraklije Konstantin prikazan kao dječak, a drugi put kao odrastao, pa se takav s ocem vidi na emisijama između 20-30 godine vladanja, tj. između 629. i 640. god.

Na našem primjerku su oba lika jednako visoka pa kako oštećena legenda ne daje odlučnost u čitanju brojeva emisije kao X./XI., čini mi se da bi prikaz vladara na aversu mogao dati stanovitu sigurnost da se godina emisije ipak čita kao X/XI. Imam dojam da novac nije bio duže vrijeme u upotrebi, već da on kod prekivanja nije bio tako dobro otisnut i na taj način nije potpuno izbrisao raniju legendu.

Iz Solina se u Numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu osim dosad navedenih Heraklijevih novaca, nalaze sljedeći: jedan follis i jedna četvrtina silikve. Follis je nađen i otkupljen 1908. god. u istočnom dijelu grada, u produžetku ulice u kojoj je otkriven natpis s imenom PETRVŠ. Ovaj je follis kovan u Nikomediji 611./612. god. Četvrtina silikve pripada emisijama iz Ravenne; ima na reversu Heraklijev monogram (HP), a prema Wrothu I,247, br. 20 bila bi kovana poslije 615. god. Između 11 preostalih Heraklijevih novaca koji se nalaze u zbirci izdvajam jedan koji bi mogao potjecati iz Solina. To pretpostavljam prema okolnostima kako

^[11]
^[12] Morriřon 1970, str. 256.

sam ga zatekao u zbirci prigodom sređivanja fundusa. To je follis na kojem su prikazani Heraklije, Heraklije Konstantin i Teodora, kovan je 624./625. god. u Konstantinopolju.⁴⁰ Iz istočnog dijela Salone potječe još jedan Heraklijev novac, koji je nađen u ulici s istočne strane Basilicae urbanae, malo sjevernije od mjesta gdje je bio nađen follis iz 1908. god.⁴¹

Navedeni primjerci Heraklijeva novca svjedoče da se u Solinu trgovalo, odnosno boravilo i poslije 614. god., koja je godina kako smo vidjeli uzimana kao granični datum postojanja grada pa je stoga zahvaljujući navedenim nalazima potrebno spomenutu granicu podignuti naviše sigurno za jedno, pa čak, vrlo vjerojatno, i za dva desetljeća. Vidjeli smo da je iz područja grada dosad najmlađi novac follis iz 624./625. god., odnosno polufollis iz 630./631., što ne mora značiti da je on baš te godine morao dospjeti u zemlju. Radije bih pretpostavio da se to dogodilo koju godinu kasnije pa se time dobiva nešto povišena vremenska granica optjecaja Heraklijeva novca u Saloni te prema dosad iznesenom i viši datum propasti grada. Svakako ostaje činjenica da je na području antičke Salone posljednji kolao Heraklijev novac. To naglašavam s razloga što se iz kasnijeg razdoblja Bizantskog Carstva u doba hrvatske države u Solinu mogu naći istodobni bizantski novci. Isto tako, uvidom u stanje bizantskog novca u Numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu od Anastazija do Heraklija pa zatim i dalje vidi se kako je količina novca u konstantnom opadanju da bi npr. brončani novac kojeg je ranije bio veći broj u Heraklijevo vrijeme opao pa kasnije u razdoblju od 641. do 813. god. potpuno nestao. To svakako još jednom objašnjava nesređeno društveno stanje i teške ekonomske prilike na istočnoj jadranskoj obali.

U “slučaju Salone” količina bakrenog novca (7 komada) upozorava da su se prilike u Solinu izmijenile ne u 4. godini Heraklijeva vladanja, ponavljam, nego najmanje desetljeće i po kasnije, a vjerojatnije i dva, u koje bi doba trebalo staviti razorenje Salone. Naravno da na temelju ovdje izloženih numizmatičkih priloga nije moguće odrediti točan datum, već približan, odnosno *post quem* kada je došlo do propasti grada. To se svakako prema novcu iz depota (katalog, br. 45) dogodilo poslije 630./631., tj. u godinama prije 639. koja je općenito prihvaćena kao krajni datum do kada je došlo do razorenja. Nakon 639. godine dolazi do akcije opata Martina na otkupu zarobljenika i prijenosu kostiju solinskih mučenika u Rim.

Kad se govori o posljednjim danima Salone, čini mi se da je vrijedno upozoriti na mišljenje I. Nikolajević koje je iznijela na prvim *Disputationes Salonitanae*. Ona je, naime, analizom nekih

- 40 Wroth 1908, 207, str. 181 - s razlikom što naš ima Δ kao znak kovnice.
- 41 Potaknut novinskim člankom V. Mirkovića, Presudio Heraklijev novčić, Vjesnik Zagreb od 9. XII. 1979. god., prof. J. Sesartić obavijestio me je svojim pismom od 11. XII. iste godine, priloživši otisak, da on posjeduje jedan Heraklijev follis koji je našao u proljeću 1949. ili 1950. god. u Solinu, u blizini terma, a s istočne strane Basilicae urbanae. Novac je vrlo dobro sačuvan, kovan je treće godine vladanja u kovnici u Kyziku, oficina B. I na ovom mjestu zahvaljujem prof. J. Sesartiću na pruženoj informaciji.

kultnih objekata u Saloni došla do zaključka da se prigodom zauzimanja grada od strane avaro-slavenskih osvajača nisu svi stanovnici razbježali, već da je ostao jedan manji broj koji je nastavio živjeti u stanovitoj koegzistenciji s došljacima. Istom nakon prijenosa kostiju mučenika u Rim, a kasnije u Split, došlo bi - prema njezinu mišljenju - do napuštanja Solina,⁴² a to se dogodilo sredinom 7. stoljeća.⁴³

Pisanih vijesti o razorenju grada nema iz bližih stoljeća, kako je bilo na početku ovog rada istaknuto, nego tek u 10. stoljeću u Konstantina Porfirogeneta koji u 29. i 30. poglavlju svog djela *De admimistrando imperio* opisuje pad Salone. Tu se nalazi manje-više standardna priča o zauzimanju grada uobičajena u srednjovjekovnih pisaca, gdje se gradovi redovito osvajaju lukavstvom. Tako je i ovdje. Neprijatelj se domogao vojničke opreme i znakova svladavši romansku stražu koja je bila na Dunavu, odnosno na Klisu. Ja bih tu stražu radije pretpostavio u bližem zaleđu Salone na području gornjeg toka rijeke Cetine. To mi se čini mnogo razumljivijim i vjerojatnijim, jer svladavanjem straže na jednoj od točaka koje dalje navodim napadač se za nekoliko sati forsiranog pješaćenja lakše i neopaženo mogao privući Saloni nego kad bi se spomenuti događaj odigrao na Dunavu. Da bi se prevalio put od Dunava do Salone, potrebno je puno više vremena, a isto tako veća je vjerojatnost da bjegunci pred napadačem izvijeste što se dogodilo sa stražom koju je neprijatelj likvidirao.

Prema mojem mišljenju, tri su točke oko kojih su straže mogle biti postavljene. Počevši od sjevera kao važan strateški položaj navodim prijevoj kod Uništa, sjeverno od izvora rijeke Cetine, preko kojeg se dolazi iz Livanjskog polja. Drugi je položaj onaj na Vagnju, preko kojeg se također iz Livanjskog polja može doći u Sinjsko polje, a njega treba povezati s nešto južnijim, lakšim prijelazom Cetine kod Hana, sjeveroistočno od Sinja. Na spomenutom području bilo je moguće braniti prijelaz preko rijeke na taj način što su straže bile sjevernije na Vagnju, odnosno neposredno uz desnu obalu Cetine kod Hana gdje ima plićaka koje je lako prijeći. Treća točka je možda najvažnija. Ona se nalazila na području današnjeg Trilja, gdje je najvjerojatnije straža bila postavljena da čuva most kao i prijelaze (plićake) gdje se moglo s lakoćom pješice, a osobito konjima, pregaziti rijeku. Na tom području je straža za leđima imala vrlo dobar oslonac u utvrdi na Gardunu, gdje se nekoć nalazio logor VII. legije (LEG. VII CPF). Postoji, doduše vjerojatnost da je on još do tih vremena mogao biti upotrebljiv, ako ne u izvornom obliku, a ono svakako ojačan na način bizantskog utvrđivanja.⁴⁴ Na ovom području je napadač mogao iznenaditi stražu, svladati je i za kratko vrijeme neopažen se približiti Saloni, koja ga je dočekala otvorenih gradskih vrata uvjerena da prima svoje vojnike. Međutim istom kad su napadači

- 42 Nikolajević 1970, str. 95.
- 43 Nikolajević 1979, str. 169.
- 44 Novci Justina I (1) i Justinijana I (3) nađeni na Gardunu svjedoče da se u to vrijeme živjelo na tom području.

ušli u grad, obračunali su se s preostalom posadom i počeli paliti dijelove grada pa su tek tada shvatili da su prevareni, ali je u tom času bilo kasno organizirati obranu.⁴⁵

Budući da se u 30. i sljedećim poglavljima *De administrando imperio* govori o seobi Hrvata i Srba, carev je spis u nas posljednjih pedesetak godina često obrađivan pa su odatle nastale zanimljive rasprave među kojima ističem one Hauptmanna,⁴⁶ Grafenauera,⁴⁷ N. Klaić⁴⁸ i Ferjančića,⁴⁹ jer se datumi koji se tamo predlažu za dolazak Hrvata nekako usklađuju s godinama emisija najmlađih Heraklijevih novaca i Salone. Ovom prilikom moram također spomenuti i radove drugih medijevalista, kao Barišića,⁵⁰ Kovačevića,⁵¹ Čorović-Ljubinković⁵² koji su se također bavili problematikom avarskih i slavenskih migracija na Balkanu u 6. i 7. st.

Posljednji novac našeg depota (katalog, br. 45) datiran je 21. godinom Heraklijeva vladanja (630./631.), odnosno ranijim follisom iz 624./625., što znači da u tim godinama Salona još uvijek živi, dok bi stvarni događaj zauzimanja grada trebalo tražiti u godinama koje slijede, ali svakako prije misije opata Martina 641. god. Dovodeći prije navedene datume, tj. 626. ili 631. god. u vezu s drugim povijesnim, a vremenski bliskim događajima na prostranom Balkanskom poluotoku, pretpostavio bih da je do pada Salone moglo doći za vrijeme dolaska Hrvata u ove krajeve, odnosno nakon avaro-slavenskog poraza pod Konstantinopolom 626. god., kad je Hrvatima i Srbima bio slobodan prolaz iz pradomovine u današnje krajeve, ali ne vežući se fiksno za neke godine.

Prihvati li se međutim jedan od navedenih datuma (625. ili 631. god.) kao datum razorenja Salone, ostaje problem kako ćemo objasniti vijest o otkupljivanju zarobljenika od strane opata Martina 641. godine. Činjenica je svakako da je on skupio kosti mučenika i prenio ih u Rim jer to svjedoči pouzdan izvor; osim toga dužnost mu je bila da se pobrine i za zarobljenike koji su se nalazili u barbarskim rukama. Teško je vjerovati da bi tko u onim burnim vremenima, uzme li se da je Salona pala 631. god., držao zarobljenike sve do 641. god., tj. punih 10 godina, i to potiče na misao da je pad Salone bio još koju godinu poslije 631., tj. bliže 639. god., ali za tu pretpostavku, osim pukog nagađanja, nema

- 45 Prigodom pisanja rada koji sam pročitao na Disputationes Salonitanae - 2 u Splitu 1979. god. nisam znao za sadržaj priloga N. Jakšića koji je svoj rad pročitao nakon mog izlaganja. Ne znajući za misli jedan drugog, došli smo do veoma sličnog mišljenja u pogledu rasporeda snaga i pravca kretanja osvajača Salone, s time da se Jakšić poslužio raspravom R. Novakovića koja meni tada nije bila dostupna. Usp. Novaković 1972, str. 5 i d.; Jakšić 1984, str. 315 i d.
- 46 Hauptmann 1925, str. 126.
- 47 Grafenauer 1952, sv. 5, 1 i d.; Grafenauer 1950, str. 23 i d.; Grafenauer 1964, str. 219 i d.; Grafenauer 1969, str. 48 i 49.
- 48 Klaić 1966, str. 27 i d.; Klaić 1971, str. 133 i d.
- 49 Ferjančić 1959, str. 11, bilj. 11, str. 29, bilj. 78; Ferjančić 1978, str. 67 i d.
- 50 Barišić 1955, str. 12; Barišić 1956, str. 73 i d.; Barišić 1969, str. 11 i d.
- 51 Kovačević 1969, str. 57 i d.; Kovačević 1972, str. 63.
- 52 Čorović-Ljubinković 1969, str. 81 i d.

nikakvih arheoloških, odnosno numizmatičkih dokaza. Dugo zadržavanje zarobljenika u barbara sve do 641. god. još je teže shvatiti ostane li se kod ranijeg datuma, tj. da je Salona pala 614. god.

Čini mi se da će prihvaćanjem predloženog višeg datuma razorenja Salone, tj. u vrijeme nakon posljednjih emisija Heraklijeva novca (625., odnosno 631. god.) morati doći i do stanovitih promjena u tumačenju nekih događaja u određenim društvenim strukturama onog vremena, kao npr. u slijedu historiciteta posljednjih salonitanskih biskupa.⁵³

Uvjeren sam da će ovaj prilog o vremenu razorenja Salone temeljen na numizmatičkim nalazima predloženi datum razorenja grada nakon 625., odnosno, još bolje, nakon 631. god., omogućiti i različita tumačenja drugih detalja o nejasnim povijesnim događanjima u prvoj polovini 7. stoljeća.

KATALOG

Br.	Avers	Revers	Dijam. u mm Tež u gr.	Literatura
JUSTINIAN I 527-565 KONSTANTINOPOL				
1	[Legenda potpuno izlizana. Lik vladara pravo, oštećen. (Poprsje Justinijanovo s di-jademom na d., s oklopom i plaštem.)	Nedostaje križ iznad broja na 1. A/N/N/O na d. X X X V u odsj. CON god. 561/62	16,5/17,5 2,43	1.a) Wrothl, 39 i Mo-rriison I, 82 - nemaju s ovom godinom emisije.
NIKOMEDIJA				
2	DNIVSTI[]	N I god. 527	17/18 3,61	2.a) Wroth I, 48, bilj. 1; b) Hahn Pragetab. VJJ, tip 110, god. emisije: 527
3	[]	Iznad I zvijezda (?) na 1. (AN) N/O u odsj. N	15 3,84	3.a) Wroth I, 49 nema; b) Hahn Pragetab. VH, tip X, 118 b. Ne može se odrediti godina emisije
4	[]	Na 1. (AN) N/O na d. XX VIII u odsj. N[] god. 554/5	14/15 3,26	4. a) Wroth I, 49 i Morrisson I, 88 - nemaju; b) Hahn I, Pragetab. VI, tip 118. Broj 6 transkribiran kao VI.
ITALSKA KOVNICA				
5	[]ANV[] Poprsje Justinijanovo na d. u hlami.	Na 1. i d. zvijezda. Okolo lovorov vijenac.	16/17	5.a) Morrisson I, 120, 03 (atelier ita-lien); b) Hahn I, Pragetab. IX, tip 227. Kovnica Rim.
6	[] Kao gore	Kao gore	15 2,69	
7	[] Kao gore	Kao gore	18/20 5,28	
8	[] Kao gore	Kao gore	17/18 3,43	
JUSTIN II 565-578 KONSTANTINOPOL				
9	DNIVSTI NVSPP[] Justin s lijeve a Sofija s desne strane, s aureolom i vijencem, obučeni u hlami, sjede, pravo, na dvostrukom tronu. Justin u d. r. drži glob s križem, a Sofija skeptar s križem	M Iznad M je križ na 1. A/N/N/O na d. II dolje Γ u odsj. CON god. 566/7	27/28 14,13	9.a) Wroth I, 79, 33; b) Hahn U, Pragetab. II, tip 43. Slovo T označava broj kovnice.
10	[] NVSPPAV	Na d. VI II dolje: A(kovn.) u odsj. CON god. 572/3	29 12,35	10.a) Wroth I, 81 nema kovnicu A, kao ni Morrisson I, 32; b) Hahn II, Pragetab. U, tip 43.
11	DNIVSTI []	Na d. VI I I I dolje E u odsj. CON god. 573/4	30 12,87	11.a) Wrothl, 81,69; b) Morrisson I, 132 — nema. Broj 6 transkri-biran kao VI.
NIKOMEDIJA				
12	[] VJS [] PAV	Na d. V dolje A u odsj. NIKO god. 569/70	28/30 12,87	12.a) Wroth I, 87 nema A; b) Morrisson I, 135, 09; c) Hahn U, Pragetab. II, tip 46. AV u ligaturi, a broj 5 kao V.
13	DN[] NVSPPAUC	Na d. V dolje B u odsj. NIKO god 569/70	29 13,62	13.a) Wroth I, 87, 133; b) Morrisson I, 135, 10. AV u ligaturi, a broj 5 transkr-i biran kao V.

Br.	Avers	Revers	Dijam. u mm Tež u gr.	Literatura
14	DNIVSTI []	Na d. VI II dolje A u odsj. N[] god. 573/4	29/31 13,69	14.a) Wroth I, 87, 144-147; b) Morrisson I, 136, 24. - Broj 6 transkribiran kao VI
15	DNIVSTI []	Na d. VII II dolje A u odsj. NIKO god. 573/4	29/30 10,69	15.a) Wroth I, 87, 144-147; b) Morrisson I, 136, 24. - Broj 6 transkribiran kao VI.
SOLUN				
16	[]NU [] PAV Kao broj 9.	K Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. Δ dolje []ES god. 568/9	20 4,90	16.a) Wroth I, 84, 105-107; b) Maraton I, 134, 07; c) Hahn II, Pragetab. III, tip 70.
17	[]TI NVSPP[]	Na 1. A/N/N/O na d. V dolje TES god. 569/70	23 4,90	17.a) Wroth I, 85, 111; b) Morrisson I, 134 - nema. - Broj 5 transkribiran kao V.
18	DN []	Na 1. A/N/N/O nad. V dolje TES god. 569/70	22/24 6,33	18.a) Wroth I, 85, 111: Hahn II, Pragetab. IH tip 70 (102, tip 70 b). - Broj 5 transkribiran kao V.
19	DNIVSTINVS PPAVC	Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. E dolje []ES god. 569/70	21/20 4,95	19.a) Wroth I, 85 -nema; b) Morrisson I, 134, 09.
20	[]STI NVS[]	Iznad Φ C na 1. A/N/N/O nad. X dolje TES god. 574/5	20/21 6,79	20.a) Wroth I, 85 -nema s <S C; b) Morrisson I, 134 ima varijantu s O C s križem: c) Hahn II, Pragetab. III, tip 70 f ali s križem između 4> i C.
KIZIK				
21	[]AN (?) []	K Na 1. A/N/N/O na d. III dolje KYZ god. 567/8	21/22 6,37	21.a) Wroth I, 91, 186; b) Morrisson I, 139 - nema; Hahn H, Pragetab. II, tip 51.
MAURICIJE TIBERIJE 582-602 KONSTANTINOPOL				
22	[]AVRC TibEPPA[] Poprsje Mauricija Tiberija pravo. Car s kacigom, oklopom i štitom. U d. ruci drži glob na kojem je križ.	M Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. II II dolje Γ u odsj. CON god. 585/6	25/27 10,98	22.a) Wroth I, 131,35 s razlikom u reversu; b) Morrisson I, 185, 09; c) Hahn II, Prage-tab VB3, tip 67 D.
23	[]m[]TIBER[]	Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. II II dolje E u odsj. CON god. 585/6	29/30 12,21	23.a) Wrothl, 131,36 (?); b) Morrisson I, 185 - nema
24	[] PCP[] Kao br. 22.	K Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. II dolje B god. 583/4	22/24 8,00	24.a) Wroth I, 135 -nema; b) Hahn II, Pra-getab. Vin, tip 69.
25	DNMAVRC []	Na 1. A/N/N/O nad. VI dolje Γ	23/28 6,50	25.a) Wroth I, 135-137 (?); b) Hahn II, Pragetab. VIII, tip 69 D. - Broj 6 transkri-biran kao VI. Iznad br. VI bio je još jedan broj, ali uslijed ošte- ćenja ne može se čitati.

Br.	Avers	Revers	Dijam. u mm Tež u gr.	Literatura
NIKOMEDIJA				
26	[] Poprsje pravo, ostalo oštećeno	M Na 1. A/N/N/O na d. V dolje B u odsj. NIK god. 586/7	24/26 11,49	26.a) Wroth I, 140 nema B uz broj 5; b) Morrisson I, 190, 02 (?); c) Hahn II, Pragetab. VIH, tip 76 D, b. - Broj 5 transkri-biran kao V.
27	[] IbEP[] Poprsje Maucija Tiberija s kacigom, oklopom i štitom. U d. ruci-glob s križem.	Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. VII II dolje B u odsj. NIKO god 590/591	28/29 10,61	27.a) Wroth I, 140, 135: razlika u položaju brojeva u rev.; b) Morrisson I, 190, 08; c) Hahn II, Pragetab. Vm, tip 76 D b. Broj 6 transkribiran kao VI.
28	[] ERP[]	Iznad križ na 1. A/N/N/O nad. X I dolje A u odsj. N god. 592/3	27/28 9,42	28.a) Vwroth I, 140 -nema XI godinu; b) Morrisson: nema.
SOLUN				
29	BEPAV[] Poprsje Mauricija Tiberija pravo, s kacigom, štitom i o-klopom; u d. drži glob s križem.	K Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. III dolje TES god. 584/5	19/23 4,42	29.a) Wroth I, 138, 112 (?); b) Morrisson I, 189. 01; c) Hahn H, Pragetab. IX, tip 112. - AV u ligaturi.
30	DNmAVRC TlbPPAV	Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. VI dolje TES god. 587/8	21/22 5,21	30.a) Wroth I, 139, 115; b) Morrisson nema, - AV u ligaturi. Broj 5 transkribiran kao V.
31	DNm[] lbPPA	Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. XII dolje T[] god. 593/4	21/22 6,32	31.a) Worth I, nema. Prema jedva vidljivim ostacima broja vjerojatno XII.
ANTIOHIJA				
32	[] TIhTO ITANP [] Poprsje Mauricija Tiberija, pravo, s dijademom na kojem je perjanica u konzularnom odijelu. U d. ruci drži svitak, a u 1. žezlo.	m Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. II u odsj. THEuP god. 583/4	30/31 12,09	32.a) Morrison I, 194, 03 (veoma nalik); b) Hahn II, Pragetab. VIII, 95.
33	DNMAUFI CNPANTUT Kao br. 32, iznad orao	M Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. V III dolje Γ u odsj. THEUP' god. 589/90	29 12,16	33.a) Wroth I, 144, 167; b) Morrisson I, 196 - nema; c) Hahn II, Pragetab. VIII, tip 96 A. - Broj 5 transkribiran kao V.
KIZIK				
34	[] Nm []	Na 1. A/N/N/O na d. X (?) u odsj. []Y[]	21/24 8,25	34. Novac je s obje strane dosta izlizan.
35	DNM []	Potpuno izlizan		
FOKA 602-610 KONSTANTINOPOL				
36	DNFOCA [] Poprsje Fokino, pravo, s kratkom bradom, u konzularnom odijelu. U d. ruci svitak, a u 1. križ.	ANNO na d. II XXXX u odsj. CONΓ god. 604/5	30 11,21	36.a) Wroth I, 166 -nema s; b) Morrisson I, 227, 06; c) Hahn H, Pragetab. XI, tip 61.
37	DNF []	[]NO XXXX na d. VI u odsj. C[]NA god. 607/8	29/30 11,97	37.a) Wroth I, 166 -nema; b) Morrisson I, 227 - nema; Broj 6 transkribiran kao VI.

Br.	Avers	Revers	Dijam. u mm Tež u gr.	Literatura
38	DNMAC[] AGV Poprsje karakteristično za Fokasa.	ANNO XXX[] na d. (?) u ods. CON	29/30 10,89	38. Prekov najvjerojatnije na novcu Ma-uricija Tiberija. Pre-kovan avers na avers, možda na onom iz kovnice u Solunu.
NIKOMEDIJA				
39	[]AVG	ANNO XXXX na d. HI u odsj. []IKO god. 604/5	28/30 10,69	39.a) Wroth I, 171 i Morrisson I, 231 nemaju ovaj primjerak; b) Hahn II, Pragetab. XI, 69 B.
40	[] PER []	[]NO XXXX na d. VI u odsj. NIKoB god. 607/608	31 11,03	40.a) Wroth I, 171 i Morrisson ovakav primjerak nemaju; b) Hahn II, Pragetab. XI, tip 69 b. - Br. 6 transkribiran kao VI.
KIZIK				
41	[] CAP[] CPAVG	[]NNO XXXX na d. III u odsj. KYZb god. 604/5	27/28 11,33	41.a) Wroth I, 173, 86; b) Morrisson I, 232 - nema; c) Hahn II, Pragetab. XI, tip 76.
HERAKLIJE 610-641 KONSTANTINOPOL				
42	[] PERAV Ovjenčano poprsje Herakli-jevo pravo, u oklopu sa štitom. U d. ruci ima glob s križem.	M Na 1. A/N/N/O na d. II I dolje E u odsj. CON god. 612/3	29/32 11,39	42.a) Wroth I, 197, 115; b) Morrisson I, 274, 09; c) Hahn sv. III u vrijeme obrade ovog depota nije ini bio dostupan. Ovaj primjerak je prekov. na novcu Maur. Tiberija ili Foke.
43	[] PERPAVCS	Na 1. A/N/N/O na d. II I dolje E u odsj. CON god. 612/3	31/32 12,32	Prekov na novcu Foke.
44	[] Na 1. stoji Heraklije a na desno Heraklije Konstantin u dugoj odjeći.	Iznad križ na 1. A/N/N/O na d. V dolje B u odsj. CON god. 614/5	30/32 12,62	44.a) Wroth I, 201, 140 (?); b) Morrisson I, 281 - nema. Prekov. Broj 5 transkri-biran kao V.
45	[] NP Heraklije i Heraklije Konstantin stoje pravo.	K Iznad (?) na 1. [] na d. X (?) XI kovnica ? god. 630/1	21/25 5,32	45.a) Wroth I, 282, 145 odveć sličan; b) Morrisson I, 281 nema ovakav novac. Revers je slabo sačuvan.
NEIDENTIFICIRANI				
46	[] Potpuno izlizan	K Na d. X	22 10,07	
47	[]	I Potpuno izlizan	17 3,08	
48	[]	I Potpuno izlizan	14/16 2,60	
49	[] Neidentificirano poprsje na d.	„	14/16 2,60	
50	[] Potpuno izlizan	„	15 3,06	
51	[]	„	14/17 2,70	

* Nije moguće ustanoviti kakva je orijentacija kod primjeraka br. 3, 4, 47-51. Orijentacija kod br 11, 22, 37 i 45 je ↑↑, a kod ostalih ↑↓, kao što je općenito kod bizantskog novca.

Tabla 1. (fotografije T. Sesar, obrada fotografija i tabli B. Pender)
M 1,5:1

Tabla 2.
M 1,5:1

Tabla 3.
M 1,5:1

Tabla 4.
M 1,5:1

Tabla 5.
M 1,5:1

Literatura

Barišić 1955
F. Barišić, *Vizantinski Singidunum*, Zbornik radova knj. XLIV, Vizantološki institut knj. 3, Beograd 1955, 1-14.

Barišić 1956
F. Barišić, *Car Foka i podunavski Avaro-Sloveni*, Zbornik radova knj. XLIX, Vizantološki institut knj. 4, Beograd 1956, 73-88.

Barišić 1969
F. Barišić, *Procesi slovenske kolonizacije istočnog Balkana*, Simpozijum "Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena", Mostar 24-26. X 1968, Akademija nauka i umjetnosti BiH, posebna izdanja, knj. XII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 4, Sarajevo 1969, 11-27.

Boguslavski 1902
E. Boguslavski, *Methode und Hilfsmittel der Erforschung der vorhistorischen Zeit in der Vergangenheit der Slaven*, Berlin 1902.

Bulić 1902
F. Bulić, *Ripostiglio dell'ornato muliebri di Urbica e di suo marito trovato a Narona (Vid di Metković)*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, sv. XXV, Split 1902, 192-212.

Bulić 1905
F. Bulić, *Bibliografia delle opere nelle quali si fa cenno della storia e dei monumenti della Dalmazia*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, sv. XXVIII, Split 1905, 114-116.

Bulić 1906
F. Bulić, *Sull'anno della distruzione di Salona*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, sv. XXIX, Split 1906, 268-304.

Bulić 1912
F. Bulić, *Elenco degli oggetti d'arte*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, sv. XXXV, Split 1912, 80-81.

Bulić 1920
F. Bulić, *Skrovište zlatnih novaca, našasto u Nerežišćima*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, sv. XLIII, Split 1920, 199.

Bulić 1984
F. Bulić, *Izabrani spisi*, izd. Književni krug, Split 1984.

Bulić, Bervaldi 1912
F. Bulić, J. Bervaldi, *Kronotaksa solinskih biskupa uz dodatak Kronotaksa spljetskih nadbiskupa (od razorenja Solina do polovice XI. v.)*, *Prilog Bullettino di archeologia e storia dalmata*, sv. XXXV, Split 1912.

Cambi, Ivanišević, Marasović, Oreb, Rapanić 1979
N. Cambi, M. Ivanišević, D. Marasović, F. Oreb, Ž. Rapanić, *Solin Centar*, istraživanja 1979., (šapirograf. tekst).

Constantinus Porphyrogenitus 1840
Constantinus Porphyrogenitus, *De thematibus et De administrando imperii*, recognovit I. Bekkerus, Bonn 1840.

Ćorović-Ljubinković 1972
M. Ćorović-Ljubinković, *Odnosi Slovena centralnih oblasti Balkana i Vizantije*, *Materijali IX*, (Simpozijum srednjekovne sekcije Arheološkog društva Jugoslavije, Prilep 1970), Arheološko društvo Jugoslavije, Beograd 1972, 81-100.

Egger 1926
R. Egger, *Forschungen in Salona*, sv. II, Wien 1926.

Ivan Marović
O godini razorenja Salone

Ferjančić 1959
B. Ferjančić, *Vizantski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, sv. II, Vizantološki institut, knj. 7, Beograd 1959.

Ferjančić 1978
B. Ferjančić, *Struktura 30. glave spisa De administrando imperio*, Zbornik radova Vizantološkog instituta, sv. XVIII, Beograd 1978, 67-80.

Gabričević 1970
B. Gabričević, *Question de la datation du sarcophage de l'abbesse Jeanne*, *Disputationes Salonitanae I*, Split 1970, [1975], 96-101.

Gams 1873
P. B. Gams, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*, Ratisbonae 1873.

Grafenauer 1950
B. Grafenauer, *Nekaj vprašanja iz dobe naseljavanja južnih Slovanov*, *Zgodovinski časopis*, sv. IV, Ljubljana 1950, 23-126.

Grafenauer 1952
B. Grafenauer, *Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogenita o doseljenju Hrvata*, *Historijski zbornik*, sv. 5, Zagreb 1952, 1-56.

Grafenauer 1964
B. Grafenauer, *Slovanski naselitveni valovi na Balkanski polotok*, *Zgodovinski časopis*, sv. XVIII, Ljubljana 1964, 219-227.

Grafenauer 1969
B. Grafenauer, *Proces doseljavanja Slovena na zapadni Balkan*, Simpozijum "Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena", Mostar 24-26. X 1968, Akademija nauka i umjetnosti BiH, posebna izdanja, knj. XII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 4, Sarajevo 1969,

29-55.
Hauptmann 1925
Lj. Hauptmann, *Dolazak Hrvata*, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, 86-127.

Jakšić 1984
N. Jakšić, *Constantine Porphyrogenitus as Source for Destruction of Salona*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (Disputationes Salonitanae II)*, sv. 77, Split 1984, 315-326.

Jakšić 1985
N. Jakšić, *Preromanički reljef sa spomenom blaženog Teodora na Bolu na Braču*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 25, Split 1985, 49-62.

Jireček 1901
K. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, Wien 1901.

Jireček 1962
K. Jireček, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg veka*, Zbornik K. Jirečeka II, Beograd 1962.

Kahler 1940
H. Kahler, *Die Porta Caesarea in Salona*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, sv. LI, Split 1940, 1-51.

Katičić 1987
R. Katičić, *Vetustiores ecclesiae Spalatensis memoriae*, *Starohrvatska prosvjeta*, sv. 17, Split 1987, 17-51.

Katić 1952
L. Katić, *Vjerodostojnost Tome Arcidjaka i posljednji dani Solina*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, sv. LIII, Split 1952, 99-120.

Klaić 1966
N. Klaić, *Marginalia uz problem doseljenja Hrvata*, Razprave sv. 5, (Hauptmanov zbornik), Ljubljana 1966, 17-36.

Marović 1988
I. Marović, *A Hoard of Byzantine gold Coins from Narona*, Situla, sv. 26, (Studia numismatica Labacensia, Alexandro Jeločnik oblata) Ljubljana 1988, 295-316.

Petre 1963
A. Petre, *Quelques Données archéologiques concernant la continuité de la populations et de la culture Romano-Byzantine dans la Scythie Mineure aux Vle et Vlle siècles de notre ère*, Dacia, sv. VII, Bucarest 1963, 317-353.

Klaić 1967
N. Klaić, *Historia Salonitana Maior*, Srpska akedemija nauka i umetnosti, posebna izdanja knj. CCCXCIX, odeljenje društvenih nauka, knj. 55, Beograd 1967.

Morrisson 1970
C. Morisson, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliotheque nationale*, Tome premier, Paris 1970.

Rački 1877
F. Rački, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb 1877.

Klaić 1971
N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb 1971.

Nikolajević 1970
I. Nikolajević, *Salona cristiana aux Vle et Vlle siecles*, Disputationes Salonitanae 1, Split 1970, [1975], 91-95.

Rački 1881
F. Rački, *Knjževna obznana*, Rad Jugoslavenske akademije nauka i umjetnosti, sv. 59, Zagreb 1881, 201-218.

Klaić 1899
V. Klaić, *Poviest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. st.*, sv. I, Zagreb 1899.

Nikolajević 1979
I. Nikolajević, *Salona Christiana u VI. i VII. veku*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. LXXII-LXXIII, Split 1979, 151-170.

Thomas Archidiaconus 1894
Thomas Archidiaconus, *Historia Salonitana*, digessit F. Rački (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. XXVI, Zagreb 1894.

Kovačević 1969
J. Kovačević, *Arheološki prilog preciziranju hronologije slovenskog naseljavanja Balkana*, Simpozijum "Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena", (Mostar 24-26. X 1968), Akademija nauka i umjetnosti BIH, posebna izdanja, knj. XII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 4, Sarajevo 1969, 57-83.

Nodilo 1905
N. Nodilo, *Historija srednjeg vieka za narod hrvatski i srpski*, knj. III, Zagreb 1905.

Vrsalović 1968
D. Vrsalović, *Povijest otoka Brača*, Supetar 1968.

Kovačević 1972
J. Kovačević, *Sloveni i staro balkansko stanovništvo*, Materijali IX (Simpozij srednjevjekovne sekcije Arheološkog društva Jugoslavije, Prilep 1970), Beograd 1972, 63-80.

Novaković 1972
R. Novaković, *Neka zapažanja o 29. i 30. glavi De administrando imperio*, Istorijski časopis, knj. XIX, Beograd 1972, 5-54.

Wroth 1908
W. Wroth, *Catalogue of the Imperial Bvzantine Coins in the British Museum*, vol. I, London 1908.

Oreb 1984
F. Oreb, *Archaeological Excavations in the Eastern Parte of Ancient Salona in 1979*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. 77, (Disputationes Salonitanae II), Split 1984, 25-35.

Marović 1986
I. Marović, *Depot bizantskog novca iz Slatina i novci solinske kovnice u Arheološkom muzeju u Splitu*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. 79, (Disputationes Salonitanae III), Split 1986, 285-308.

Ostrogorski 1969
G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd 1969.

Summary

Reflexions about the Year of the Destruction of Salona

Key words: hoard of Byzantine bronze coins, Heraclius, destruction of Salona

During excavations, carried out in Salona in 1979, a hoard of Byzantine bronze coins were discovered (51 pieces) in the eastern part of the city (cfr. the paper of F. Oreb). The oldest coin from the hoard belongs to Justinian I and the youngest to Heraclius with his son Heraclius Constantine. According to generally accepted opinion the town area was never settled down after the destruction of Salona. Since in the above mentioned hoard the youngest coin of Heraclius was minted in 630/31 and since it was found in the city area, the life must have existed there also after the year 614, established by Bulić as the year of the destruction of the town. The author reviewed all the earlier hypotheses concerning the destruction and abandonment of Salona. Analyzing also other Heraclius coins from Salona which were minted after 614 and comparing them with the above mentioned youngest coin from the hoard, the author comes to the conclusion that the town was destroyed after 630/31, but before the mission of the abbot Martin in this region, i. e. between 631 and 639.

Translation: Jasminka Babić